

Bakošová-Hlavenková, Zuzana

**Privykanie na svetlo: Smutný hrdina, alebo, Dojímate ma veľmi :
Dominik Tatarka v divadle a vo filme**

In: *Dominik Tatarka v souvislostech světové kultury : (jazyk - styl - poetika - politika)*. Pospíšil, Ivo (editor); Zelenková, Anna (editor). V Tribunu EU vydání první Brno: Tribun EU, 2013, pp. 187-199

ISBN 978-80-263-0385-5

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81541>

Access Date: 12. 03. 2025

Version: 20250223

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Privykanie na svetlo: Smutný hrdina alebo Dojímate ma veľmi

Dominik Tatarka v divadle a vo filme

(Niekoľko poznámok k inscenácii v Bábkovom divadle Na Rázcestí v Banskej Bystrici, 1992, divadelná sezóna 1991/92 a k filmu *Panna zázračnica* podľa rovnomennej novely *Panna zázračnica* / 1944/, film v réžii Š. Uhra podľa scenára autora D.T., 1966.)

ZUZANA BAKOŠOVÁ-HLAVENKOVÁ (BRATISLAVA)

Kľúčové slová

Dominik Tatarka, divadelná inscenácia, obraznosť, démon súhlasu a démoni moci, montáž obrazov, princíp koláže, symbolické a metaforické vyjadrovanie, biografické prvky, poézia základných človečenských prvkov, archetyp a jeho funkcia

Key words

Dominik Tatarka, author, theatre representation, imagination, According Demon and Demons of Power, collage principle, symbolics and metaphoric expressioning, biographic aspects, poetry of basic humane elements, archetype and it's function

Abstrakt

V príspevku *Privykanie na Svetlo* sa autorka sústreďuje na okolnosti vzniku divadelnej inscenácie *Dojímate ma veľmi...*, ktorá je montážou a kolážou biografických prvkov zo života autora a mysliteľa Dominika Tataru a úryvkov z jeho diela s využitím jednotlivých postáv prozaických a esejistických diel ako postáv divadelných, ktoré majú divákovi sprostredkovať priamy vhľad do osudov Dominika Tataru, ale majú ho aj zoznámiť s jeho ťažiskovými dielami a ich ústrednými posolstvami. V inscenácii, ktorú pripravilo BDNR v Banskej Bystrici v réžii Mariána Pecka na základe scenára Ivety Škripkovej, vystupuje ako protagonista D.T. (Dominik Tatarka v podaní herca Jána Kožucha) a D.S. (Démon súhlasu), ale aj chór, ktorý ako v antickej tragédii komentuje príbeh a vstupuje doň vo

chvíľach naliehavých a vypätých (Démoni moci a Démoni tmy). Divadelná inscenácia priblížila a sprítomnila Dominika Tatarku vo veľkej naliehavosti a mala nezvyčajný úspech. Získala cenu: Najlepšia inscenácia roka 1992 na slovenských javiskách. Príspevok podrobne približuje podobu tejto inscenácie.

Abstract

The article *Getting used to light* is focused on the theatre production *You are touching me so much...* which has been produced by BDNR (Theatre on the Crossroads in Banská Bystrica in 1992), this show was made as a collage and montage of fragments from Dominik Tatarka's biography and his chef d'oeuvres, mostly from his essays and novels, that were basic material for theatrical story telling. The centre of narration of this production are the characters from Tatarka's novels *According to Demon* and *Demons of Power and Dark*. Theatre protagonist of the story is author himself Dominik Tatarka as character D.T. (created by the actor Jan Kožuch) which has a constant with *According to Demon* (acting by Jozef Šamaj). Director Marian Pecko not only used fragments from the novels, but also utilized natural elements for the stage design such as: Water, Wood, Darkness and Light, Stone, Straw, Linen, Leaves etc. The chorus (*Demons of Dark* and *Demons of power*), just like in an antic tragedy enters and comments the story during tense or urgent moments. This performance has not only had an overwhelming success in the public, but has won a price – The best production in the year 1992 on Slovak theatre's stage. This contribution presents in detail this fabulous representation.

Na prahu roku 1990, bezprostredne po NR, či po druhom prevrate, ako hovoria poniektorí, pretože ten prvý a neblahý (dnes už to dobre vieme, bol v roku 1948) sa v Divadle Na Rázcestí rozhodla autorka a dramaturgička tohto divadla v Banskej Bystrici, priamo v srdci Slovenska, Iveta Škripková spolu s režisérom Mariánom Peckom, že pripomenú to, čo vniesol do našej akútnej prítomnosti prozaik a mysliteľ Dominik Tatarka, rodák z Plevníka-Drienovej, pôvodom učiteľ, ale predovšetkým spisovateľ, prozaik a esejista, neopakovateľný mysliteľ, ktorý ovplyvnil celú druhú polovicu 20. storočia na Slovensku a presiahol svojimi aktivitami, predovšetkým svojim umením žiť a najmä výraznými občianskymi postojmi aj do Čiech, či ešte ďalej, do Francúzska (jeho zaslúbenej zeme). Nedožil sa tohto „druhého“ prevratu, tejto nežnosti Revolúcie... zosnul,

odišiel, pobral sa, akoby povedal sám, už na jar, v máji 1989 (10. mája 1989, vo veku 76 rokov). Vyprevádzal ho páter Don Antonio.

Jeden z jeho rovesníkov označoval mužov tohto druhu „PODRAST“, sám seba nazýval tento neskorší ideológ normalizácie „Podrastom“, teda tým, kto prerástol svoje rodisko, vyrástol natoľko, že až prerástol svojich rodných...¹

Spomínam si, že v pamätnom roku 1968 to bol Dominik Tatarka, vtedy už preslávnený ako autor *Démona súhlasu* (1963), *Prútených kresiel* (1962), ale aj *Panny zázračnice* (1944), sfilmovanej podľa jeho novely Štefanom Uhom v roku 1966, ktorý bol už vtedy tiež veľmi známy ako režisér a spoluautor kultového slovenského filmu *Slnko v sieti* (1962), ktorý moju generáciu určil a určoval ešte celé desaťročie, možno aj preto, že súdruhovia z ÚV pokladali slepú matku v tomto nekonformnom filme za symbol Strany, ktorú vraj „istí nemenovaní súdruhovia intelektuáli“ (a to bola v tom čase nebezpečná nadávka, označkovanie horšie ako vypálený znak bosoráctva) už dávnejšie pokladali, či pokladajú za zaslepenú, oslepenú vlastnou mocou, či priam rovno slepú.

Dominik Tatarka bol sám autorom scenára k filmu *Panna zázračnica*, ktorý mal byť, ako sa píše v encyklopedickej príručke *Filmové profily*, „konkrétnym dobovým svedectvom o živote a atmosfére v ktorej sa formovalo slovenské nadrealistické umenie“.² Vo filme, ku ktorému písal scenár sám autor, si ústrednú postavu Anabelly zahrála poľská herečka, postavy umelcov hrali neznámi herci i neherci, ale cieľ, ku ktorému smerovali – vytvoriť spontánnu atmosféru bezuzdnej slobody a tvorivosti ponorenú do záhad poézie a tajomnosti akéhosi transcendentna – sa tvorcom, žiaľ, nepodarilo zachytiť. Najpôsobivejšou bola vo filme scéna politickej satiry, keď stranicky pohlavár posudzuje sochárske diela jedného z umelcov a domáha sa optimizmu a pohľadu „vpred“. Groteskná scéna spoločenskej kritiky sa premenila na dobové svedectvo.

Spomínam si, že to bol práve Dominik Tatarka, kto spolu s hercom Jozefom Kronerom, vtedy už presláveným oscarovým filmom *Obchod na korze* nielen na Slovensku, ale i vo svete, a sám ovenčený viacerými oceneniami zo sveta, chodili v týždni študentských štrajkov po jednotlivých fakultách Univerzity Komenského v Bratislave, aby svojím nenapodobiteľným spôsobom ukázali študentskej komunite svoj postoj k spoločenským zmenám, ale predovšetkým k aktuálnej udalosti z Prahy – protest-

¹ Mináč V., in: *Tv relácia z roku 1986 (Klub mladých)*.

² Bartošková, Š. – Bartošek, L.: *Filmové profily*. Čs. film. ústav, 1986, s. 460, heslo Štefan Uher, MK ŠR 59-249-85.

nému a symbolickému sebaupáleniu Jana Palacha – a určili tak v značnej miere aj postoje väčšiny študentstva našich čias. V tom čase, keď sa odrazu pootvárali všetky okná a dvere a moja generácia vyrazila do sveta.

Zažila som oboch na FFUK (hoci ja som bola vtedy študentkou divadelnej vedy na DF VŠMU, ale túto noc som výnimočne strávila s priateľmi z psychológie), keď prišli uprostred noci medzi študentov spoločenských vied: psychológie, filozofie, estetiky, jazykov, atď., ktorí okupovali FFUK na Gondovej ul. v Bratislave a strávili tu 48 hodín nepretržite. (Študenti ležali všade, v laviciach posluchárni, na stoloch prednáškových miestností, v pracovniach učiteľov priamo na zemi v spacákoch, či len tak – poprikrývaní vlastnými kabátmi a bundami, aby sme dali najavo svoj súhlasný postoj k tomu, čo symbolicky artikuloval svojím činom Jan Palach v Prahe). Na VŠMU sme v tom týždni mali iných hovorcov nového postoja: bol ním rovnako náš profesor filozofie Milan Šimečka a jeho priateľ a rovnako aj priateľ Tatarkov, autor *Sekyry* Ludvík Vaculík.

Vtedy sa Dominik Tatarka vyjadril k študentskému hnutiu (lebo bolo už hnutím, nielen náhodným protestom...) ako k podstatnému postoju, ako k hlasu, ktorý kričí svoju pravdu. Študenti ho na rukách vyniesli z fakulty a postavili na improvizovanú tribúnu (výklenok v stĺporadi Právnickej fakulty na Šafárikovom námestí, tam kde je dodnes pamätná tabuľa obetiam 21. augusta 68), aby prehovoril k študentom. Urobil tak. Svojím neopakovateľným sugestívnym, ba mystickým spôsobom „karpatského pastiera“.

On, čo oslovil hrdinu našich čias svojím *Démonom súhlasu* už prvou vetou:

*„Stroskotal som. Proti svojmu povedomiu, ale v mene svätého presvedčenia najprv som verejne uznal, orgánom sa priznal, že som zradca ľudu, potom aj svojich obžalobcov som prekonal a presvedčil ich, že som nebezpečný nepriateľ.“*³

A pokračoval:

*„Ja Bartolomej Boleráz, predtým spisovateľ, kedysi predtým vraj svedomie ľudu, letel som s obecným duchom času, na krídlach času ako balónik, ako bublinka. Rozumiem, teraz rozumiem, že som nemohol dlhšie takto plynúť s časom. Strhla sa prudká povichrica a zrazila ma k zemi.“*⁴

Meno Bartolomej patrilo k jeho obľúbeným, raz Bartolomej Boleráz, inokedy Bartolomej Slzička... aj v inscenácii Bábkového divadla Na Rázcestí bol Bartolomejom... skrytým za iniciály D.T. Postava D.S., Démon

³ Tatarka D.: *Démon súhlasu*. Bratislava: Archa 1991, s. 13.

⁴ Tamže, s. 14.

súhlasu, jeho alterego, jeho večne nepokojné svedomie, jeho sebaspytovanie, skryté pod iniciálami D.S., jeho svedomie, ktoré neustále pokúšajú a skúšajú Démoni.

Postava ženy v podaní Viery Dubačovej je žena inšpirátorka, žena múza. Akási Jozefka, nie náhodou zhodného mena s jeho obľúbenou najmladšou sestrou Jozefinou.

Inscenáciu *Dojímate ma veľmi...* uviedlo BDNR v sezóne 1991/1992, premiéra bola na konci sezóny, 26. júna 1992. Je to priam príznakové, že montáž z jeho životných osudov a koláž z jeho diel uviedlo práve divadlo bábkové, že nijaké iné činoherné, národné, či menej „národné“ divadlo sa tejto úlohy neujalo...

Scénu navrhol Ján Zavarský, kostýmy a bábky vytvorila Eva Farkašová, réžiu mal Marián Pecko.

Iveta Škripková dala svojmu scenáru názov priamo ako úryvok z jeho vlastného výroku: *Dojímate ma veľmi...* ale pridala ešte určujúci podtitul – *Fragmenty zo života a diela Dominika Tatarku*.

Inscenáciu tvorilo 5 fragmentov. Dopĺňala ich poézia Jana Skácela – báseň *Co zbylo z anděla* a *Elégia na smrť Otakara Horkého...*

Fragment I. – Ponáška na detstvo.

Fragment II. – O zmysle, zmysloch a zmyselnosti.

Fragment III. – Elégia o slove – scénické čítanie.

Fragment IV. – Estráda o talente jedného spisovateľa v jednom národe.

Fragment V. – Elégia o samote.

Postavu Dominika Tatarku hrá herec Ján Kozuch, v tom čase ako herec v BDNR v Banskej Bystrici len hosťoval, bol členom DSNP Martin, dnes je jednou z najvýraznejších osobností SKD v Martine.

V bulletine, ktorý je zároveň plagátom k inscenácii a vzácné obsahuje nielen fotografie Dominika Tatarku, ale aj niektoré závažné texty (z pera Desanky Tatarkovej, Sabiny Bollack či Michaely Jurovskej, ale i Martina Šimečku a Milana Šimečku), sa k tejto produkcii píše: „*Inscenácia je divadelná fikcia. Nemôže a nechce byť autobiografiou Dominika Tatarku. Jej cieľom nie je dokumentovať, ale vzbudiť záujem o jeho dielo. Skúste s nami pobudnúť, priatelia! Skúste s nami zažiť niečo z jedného života. Tieto malé divadelné konvergenzie vás možno privedú k Tatarkovi, možno k nám, možno inam...*“⁵ Premiéra sa konala v júni 1992 a predchádzali jej

⁵ *Bulletin k inscenácii Dojímate ma veľmi...* BDNR v Banskej Bystrici, 1992.

intenzívne stretnutia autorky a dramaturgičky Ivety Škripkovej a režiséra aj spoluautora scenára Mariána Pecka s Martinom M. Šimečkom, Erikou Podlipnou, Milošom Žiakom, Zlatou Solivajsovou a Ivou Mojžišovou.

V prvom fragmente – Fragment I. – sa inscenéri venujú predovšetkým Tatarkovmu rodisku, detstvu a jeho vzťahu k matke Žofii. Osirelý syn medzi piatimi dcérami, jediný chlapec, čo nikdy nepoznal otca, chlapec, ktorého zúfalá matka odložila ako batola so zápalom pľúc do vyhriateho chlieva, aby sa naplnil jeho osud...

Ale životaschopný Dominko zázračne vyzdravel a odvtedy uzvato kráčal životom plný energie aj pochybností, scitlivený na príkoria a nepravdivosť, ale aj presvedčený o vlastnej pravde, o vlastnom práve na život. Hýčkaný aj trestaný piatimi sestrami, ale obľúbenec učiteľov a kňazov, ktorí ho poznamenali na celý život, tam si hľadal svoju otcovskú postavu, tam siahal po mužskom vzore. Márne? Ktovie.

Narodil sa s výrazným mužským génom. Vpečatenie jeho mužnej ušľachtilosti mu pomáhalo zvládnuť nejedno príkorie: bol k druhým prajný, hľadal ich lepšie stránky, ich ušľachtilosť a veľkorysosť, to dobro, po ktorom siahal po celý život tak márne. A aj keď ich odvrátenú tvár dobre tušil, ba poznal... neraz ho zasiahli rany od chrbta, veril, že ľudské, to človečie a človečenské je silnejšie, než to diabolské. Aj v láske hľadal to prepojenie koreňov a toho nad nami...

Miláčik žien, veď ho vychovali len ženy, možno aj preto mu ŠTB dala vo svojom spise krycie meno "seladon".

Inscenácia v BDNR vznikala dva roky. Dva roky hľadani (možno a bezpochyby aj v úzkosti hľadania), dva roky rozhovorov, čítania, zvažovania, poznávania, ohmatávania a vetrenia po stopách, ktoré zanechal D.T. a ktoré sú čoraz zapadanejšie, nedešifrovateľnejšie a neopakovateľnejšie, ale o to nástojčivejšie. Je v nich tá „hlučná samota“. Nevstúpiš do nich už tak ľahko, sused... Hovor mi sused, povedal. Sused tak ako? Ako suseda?... a odpoveď D.T.: Nuž ale veď... ako-tak, ako-tak... Ako si vravia susedia cez ploty...

Lúštíme jeho posolstvo ako hieroglyfy našej predurčenosti, nášho údely, našej nepripravenosti byť jeho nasledovníkmi aj v údele mučeníkom...

Iveta Škripková a Marián Pecko sa rozhodli, že vstúpia do tejto neopakovateľnej rieky priamo vo vodách detstva, ale napodiv za spoločníka si vzali nielen Dominika, ale aj ďalšiu hlavnú postavu svojho rozprávania, a tou nebol nik iný ako D.S.=démon súhlasu a hneď aj celý „dav“ démonov. D.T. sa zhovára s D.S.: Dominik Tatarka a Démon Súhlasu, to sú tí

protagonisti tohto smutno-smiešneho, či smutno-strašného rozprávania sprethfhaného kúskami reality a úryvkami z jeho diel.

Začali teda detstvom: Je tu matka Žofia a prvá láska Jozefka, tá z najmilších. Mohol si vybrať, veď spomedzi piatich sestier si nenavyberáš alebo navyberáš, až preberieš, skrátka, bola mu blízka predovšetkým sestra Jozefína aj preto, že mu bola blízko aj vekovo a dokonca ho aj doopatrovala (hoci len sporadickými návštevami...) a napokon ho jediná aj prežila.

V dokumente o Dominikovi spomína takto: „*Domínko, lebo tak sme ho mi volali, náš Domínko, nevystúpil, nebola to nevera*“.⁶ To vraví na margo jeho vlastného priznania k tomu, že vystúpil z cirkvi (podľa F. Mikloška v roku 1949) a pred smrťou žiadal listom, aby ho pochovali cirkevným pohrebom, aj keď ako napísal: „...urobil som chybu, ale zaspievajte mi *circum dederunt me*...“.⁷ Ale nie je tu len D.S., ale aj Démoni ako dav, démoni, čo ho neustále ťahajú za nohavicu, ba aj za nohu, čo mu brnkajú po nose, pohľavkujú ho, ale mu aj vyspevujú pesničky a recitujú básničky:

Démoni: „*Človek stalinskej epochy už nemusí mlčať od zúfalstva, náš človek si spieva!*“⁸

Divadelný kritik Emil Lehuta napísal o tejto inscenácii až vtedy, keď ho hodená rukavica „absolútnej známky“, ktorou bolo hodnotenie kritiky: najlepšia inscenácia uplynulej sezóny, vybudilo k ceste priamo do BDNR v Banskej Bystrici. O inscenácii napísal ako o ucelenom, odvážnom a náročnom divadelnom projekte, ktorý si síce skromne hovorí „*fragmenty zo života a diela*“, „*Ale v skutočnosti sa usiluje predostrieť divákovi čosi ako zhustený osobný portrét a životný profil výnimočného človeka, najmä ako mládeži zatajovaného 'neposlušného' spisovateľa*“.⁹ Skúsený a prísny diagnostik doby a jej divadla Emil Lehuta si spomenul aj na pokus o zdivadelnenie Tatarku spred rokov, keď uviedlo Divadielko poézie v Bratislave Za rampami Tatarkovho *Kohútika v agónii*, prózu, ku ktorej mal sám autor mimoriadne úzky, ba nežný vzťah.

Bolo to začiatkom 60. rokov a režisérom tejto „rozprávanej poviedky“, ako to nazval E. Lehuta, bol v tom čase ktosi zo začínajúcich divadelných nadšencov. Tam napokon vyrástli takí, dnes už renomovaní slovenskí

⁶ *Tatarková Jozefína, sestra Dominika Tatarku*. In: Dokumentárny film K. Kytkovej STV, R.: K.Kytková 1999.

⁷ In: dokument STV, 1999.

⁸ Škripková, I.: *Dojímate ma veľmi...* Scenár k inscenácii, 1992, s. 22.

⁹ Lehuta E.: *Tatarka ako divadlo*. In: Javisko, 25, 1993, č. 1, s. 6–8, s. 6.

divadelníci, ako Jozef Bednárík, E. Vajdička či Dušan Jamrich. Tvorcovia pozvali po predstavení na debatu s divákmi nielen autora samotného D.T., ale aj kritika E.L. Lehuta by nebol Lehtom, keby nespochybnil úsilie tvorcov, hoci celok Projektu prijal. Tvrdí: „*Sám by som viac prijal skutočnejší – divadelne však nemenej vzrušujúci zápas so sebou o seba, ako prototyp neohrozeného HRDINU, ktorý vlastne zakaždým a s výnimkou smrti aj nad všetkým, zvíťazí. Lepší ako tento mýtický bohatier mohol byť Tatarka, ktorý sa mylil a po celý život zhrýzal v úzkostiach hľadania. To len dnešní naši mladí politizujúci spisovatelia Jaspersa iba čítajú a spomínajú, ale sami žiadny pocit viny nemajú. Rešpektujem však a chápem túžbu mladej bábkarskej generácie nájsť si, pomenovať a spodobiť ideál, ktorý obstál v Dňoch Skúšok.*“

Kritici všeobecne ocenili prístup tvorcov k inšpiračným zdrojom a konkrétnym materiálom, ale aj spôsob, akým sa tieto predlohy, či dokumentačné zdroje (či už išlo o oral history, alebo o citácie z diel a biografické pramene) v predstavení spracúvali. Ako oživali a uskutočňovali sa v súvislosti s živými svedectvami doby samotného autora D.T. v interpretácii Jána Kožucha v postave Dominika, či Viery Dubačovej ako Jozefky, alebo Jozefa Šamaja ako D.S.

Aj paradox bábkového divadla sa nezdal až tak paradoxným, keď vieme o úsiliach Ivety Škripkovej a Mariána Pecka a poznáme dôverne ich novátorské originálne inscenačné postupy prestupujúce generačné hranice a radiace sa do mimožánrového a mimogeneračného, či viacžánrového a viacgeneračného divadla v 90. rokoch 20. storočia výrazne experimentujúceho a výrazne autorského. Režisér Marián Pecko využil nielen bábkv v hranom príbehu, ale aj masky, symboly a znaky, ktoré mu ponúkol scénograf Ján Zavarský, natoľko účinne a presvedčivo i výstižne, že divák spontánne nechal na seba pôsobiť silu danej chvíle, jej zážitkovosť, jej energiu a bytostnú prítomnosť D.T.

Už svojím riešením javiskového priestoru určil tento dobre známy scénický výtvarník inscenáciu natoľko, že je dodnes zaujímavý a pôsobivý nielen koncept inscenácie, ale predovšetkým jej posolstvo vizuálne a významové svojou čitateľnosťou a mimoriadne silne účinné (inscenácia je zaznamenaná v STV z roku 1993, práve vďaka jej oceneniu na festivale Divadelná Nitra a dnes si prepis záznamu na DVD môžeme pozrieť priamo v BDNR a možno onedlho aj v bratislavskom Divadelnom ústave, v jeho videotéke; s dovoľením tvorcov tento poskytnutý záznam okrem pôdy DF VŠMU rozšírim aj do kruhov teatrologických priamo v Dokumentačnom oddelení DÚ) predovšetkým svojím presahom do kontextov

umenovedných i spoločenských a politických – predovšetkým ako historický dokument o osobnosti a diele D.T. v podobe umeleckého diela, ale s hodnotami nielen historicko-faktografickými, ale i dobovo dokumentačnými.

Výnimočný scénograf (spolupracovník viacerých divadiel, dnes predovšetkým scénograf trnavského Divadla Jána Palárika, jeho umelecký šéf, ale i CEDu, Divadla na provázku a dnes Divadla Husa na provázku, či HA-divadla v Brne a profesor na JAMU) Ján Zavarský vytvoril javiskový priestor tohto rozprávania zo základných elementov nášho sveta (drevo, voda, kameň, plátno, slama, listie). Ale jeho kolegyňa, kostýmová výtvarníčka a tvorkyňa masiek aj bábok Eva Farkašová kontext doby a historickej faktografie podčiarkla aj detailmi javiskových kostýmových prvkov a rekvizít. Nezabudla obuť Tatarku vo Fragmente IV. (*Estráda o talente jedného spisovateľa v jednom národe*) do červených čižiem. Dominikovi ich zapožičia výmenou za jeho vlastné topánky ruský partizán so samopalom, keď vyzuje Tatarku/Kožucha z poltopánok a namiesto nich mu vnúti neforemné červené obľudné čižmiská, v ktorých sa Domino len s obtiažami a nemotorne učí chodiť, najskôr len v jednej a s jednou nohou naboso pokrívka pod hlavňou samopalu, až neskôr nátlaku podľahne.

*„Ale čoskoro sa táto cudzia čižma stane symbolom osobného i všeobecnejšieho privykania na nepohodlnú, a nielen spisovateľskú činnosť v nanútenom obutí, či pod vnútenou čižmou. Napokon sa podriadi, prijme tie čižmy za svoje a energicky vykročí v tej zapožičanej a vnútenej uniforme priam pochodovým krokom. Ba naostatok behá poslušným pokľusom.“*¹⁰

Za najpôsobivejší fragment označil vo svojej recenzii Emil Lehuta Fragment V., tvrdí, že je výrazovo „rýdzi“. Je to obraz skutočného „očarenia Parížom“ a kritik ho považuje za „najnosnejší“ zo všetkých fragmentov inscenácie. *„Hoci sa tam objaví iba elegantná šansonierka, ktorá stojí na dlážkovom svetle farieb francúzskej trikolóry a spieva slávny Piafkin šansón. Nadšený mladý Dominik, v košeli a bosý, obieha priestor s nepochybným výrazom vrchovato bezstarostného šťastia.“*¹¹

Tí menej vťahnutí do dobových reálií a ich komplikovaných konotácií sa k inscenácii stavali kritickejšie. Očakávali zrejme viac dynamiky, než dusivú nepriepustnosť faktov. Jeden z popremiérových rozhovorov dokonca nesie názov: *Prid'ite na hody slov...*¹² Blanka Poliaková v ňom uznanlivo

¹⁰ Lehuta, E.: *Tatarka ako divadlo*. In: Javisko, 25, 1993, č. 1, s. 7.

¹¹ Item recenzia Lehuta E.

¹² Glocková M.: *Prid'ite na hody slov*. Smer, 3, 11. 6. 1993, č. 134, s. 5.

napísala: „*V aréne, kde vládnu živly: oheň, voda, vzduch a zem a živel piaty – Dominik Tatarka, niet opony. Zo svetla čo v nej kraľuje sa jasne klenie vzopätý oblúk jeho života.*“¹³ Ale v časopise *Loutkář* sa dočítame, že herec Jozef Šamaj v úlohe D.S. „významovo kľže po povrchu textu“¹⁴ a uverejnená recenzia R. Olosa s názvom *Premárnená šanca*¹⁵ v KŽ to len podčiarkuje.

„*Človek privrie oči, obraz sa vzdáľuje, premieňa sa do sna*“, povedal Vladimír Kompánek na pohrebe „karpatského pastiera“ Dominika T. nad jeho hrobom.

„*Veď aj snenie je rozpomínanie sa, aj snenie je z tohto sveta. Vieš, Dominik, už mládenci Ťa nesú cez hory a doľu, až kamsi ku holiám. Mal by si to sám vidieť. A ľahko, akoby si nič nevážil, akoby si sa s nimi vznášal a pomaly splýval s krajinou, rozplýval sa v krajine, akoby si bol vzdušnou zbojníckou pesničkou. A naozaj tak by sme Ťa mali pochovať. Niet' Ťa celou podtatranskou krajinou, ktorú si tak miloval. Svoju Tatránii. Alebo by sme Ťa mali rozosiť po celej republike. Tvoju odvahu, Tvoju slobodu a spravodlivosť. Aby sa ujala.*

Mali by sme Ťa pochovať na výšine, o ktorej si tak často sníval a ktorú si nazýval miestom uctievania. Miestom najvzácnnejším. Mali by sme si postaviť za hlavu stĺp, ochranný – drevený penát povedomia našej kultúry, dubový stĺp, ako symbol uctievania predkov...“¹⁶

Mýtický hrdina Dominik Tatarka – to nie je vymyslený mýtus, či tzv. „zbytočný pátos“ rozpomínania. Je to čirý fakt. Konštatovanie o ľudskom osude, ktorý zapísaný v literatúre a literatúrou, ako povedal v dokumente o D.T. francúzsky spisovateľ a publicista Bernard Noel, patrí celej európskej kultúre: „*V lyrizme Prútených kresiel je niečo z jeho bytia medzi snom a skutočnosťou a v Démonovi súhlasu je čosi orwellovské.*“¹⁷ Práve preto si stále pripomíname, že patrí európskej kultúre ako jej integrálna súčasť, len tá Európa sa to ešte stále musí dozvedieť len úchytkom a ledabolo, ale možno, že svitá na lepšie časy aj v Hľadaní svetla nástojčivejšie a naliehavejšie akým je pripomínanie, spomínanie, rozpomínanie, resuscitácia Pamäti a recyklácia odpadu z lží v podobe kritiky súdnosti.

Možno práve na tomto mieste je čas vzpriamiť sa a pripomenúť aj po-

¹³ Poliaková B.: *Bol raz jeden chlapec...* Práca, 48, 20. 4. 1993, č. 90, s. 7.

¹⁴ Predmerský V.: *Nepokojné divadlo*. In: *Loutkář*, 1993, č. 3, s. 53.

¹⁵ Olos R.: *Premárnená šanca*. In: *Kultúrny život*, 1993, č. 1; In: *Loutkář*, 1993, č. 3, s. 53.

¹⁶ In: ítem Poliaková, s. 7.

¹⁷ Ítem: dokument STV, 1999.

sledné vety z inscenácie, o ktorej je reč, z inscenácie, ktorú režíroval život:

Dominik T.: *„Zase mi prišiel list. List padol do môjho Vnútra. Orgány ma predvolávajú na Sibírsku. Nie moje orgány. Ich Orgány. Na Sibírskej ulici je vnútro. Slovenské vnútro, nutria nora, sú tam samé dobré peľochy pre plchy, blchy a iné ploštice... v nich sa dobre peľoší, odpočívava, špecializované sa čuje, čuje sa na isté odpovede. Sú isté odpovede a za ne možno vidieť svet. Paríž! Aj Praha by potešila... Ibaže ja nemôžem ceknúť. Tak som si povedal. Som už tristo rokov starý a už sa len proti smrti kotúlam, načo budem cekať, skôr sa mi chce sikať-tam na Sibírskej... Možno ma raz zavolajú na Pražskú alebo Francúzsku... Brnenskú... Možno že k nim raz nebude viesť Sibírska magistrála... už sa iba proti Smrti kotúlam, som otravný ako všedný deň.“¹⁸*

„Pravda znamená absolútny zmysel“¹⁹, to tvrdí F. Nietzsche a pre D.T. tento „absolútny zmysel“ zostáva pravým cieľom.

Keď hovorí *“Dnešná duchovná genocída začala už po 48-om, keď zlikvidovali temer celú intelektuálnu elitu KSČ...! Pssst! (spadne list)”²⁰.*

Démoni Moci a Tmy, ktorí vystupujú spolu s D.S. v tejto inscenácii, len podčiarkujú akosi nevdojak, spontánne a implicitne mystérium a mysticismus Tatarku ako fenoménu.

xxx

Dovetok: báseň, ktorá vznikla ako Homage Dominikovi Tatarkovi a bola prednesená pri príležitosti prvého výročia jeho skonu v Reftáriu U Františkánov vo Františkánskom kláštore v Bratislave za prítomnosti jeho priateľov spisovateľov, maliarov, výtvarníkov, hudobníkov a iných...

ONESKORENÁ SPRÁVA DOMINIKOVI T.

Možno menej ako iní
A možno určite viac
Vpečatil si nám
Pocit Viny

¹⁸ Patočka J.: *Kacířské eseje*. Praha: Academia 1990, s. 70/20 to tvrdí Nietzsche.

¹⁹ Patočka J.: *Kacířské eseje*. Praha: Academia 1990, s. 70.

²⁰ Item Škripková I.: *Dojimate ma veľmi...* Scenár, s. 29.

Možno menej ako iní
A možno viac
Ten pocit viny
Nútiš nás
Odpýkať
Tú vinu nášho strachu
Tú vinu mlčania
Tú vinu
Ktorú z nás nesnímaš
Hoci si odpustil
Hoci si pochopil
Že Prežiť
Znamenalo
Vrást' do seba
Hlboko
Ako učí rásť
Bolesť
A beznádej
A mráz tých najpríkrajších
Trpkých čias

Možno menej ako iní
A možno určite viac
Učil si Pokániu
A vernosti zemi
Kde vzpriamene stáť a zostať
Znamenalo prerásť sa
A vernosti sebe
Keď byť sa nieslo ako bremeno
Ťažšie než úzkosť
Nebyť
Určite menej ako iní
A určite viac
Vedel si o bezmocnosti čias
Určite menej ako iní
A určite viac
Vedel si o Samote
A smútku z viny
Určite menej ako iní a určite viac

Vyčítal si nám tie smrteľné viny:

Nevieri

Beznádeje

Nelásky

*(ZAB, 1990, marec 14, Zabudnuté básne)*²¹

---

²¹ Bakošová, Zuzana Anna: *Zabudnuté básne. Oneskorená správa Dominikovi*. In: *Premeny* 27/3 1990, s. 81.

